

Пастушок Тарас

доктор філософії,

старший викладач кафедри духових та ударних інструментів

Інституту мистецтв Рівненського

державного гуманітарного університету,

м. Рівне, Україна

ORCID: 0000-0002-7119-3554

e-mail: taraspastushok@gmail.com

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ ДИРИГЕНТА З ДИТЯЧИМ ОРКЕСТРОВИМ КОЛЕКТИВОМ У КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті схарактеризовано особливості модернізаційних процесів в музичній освіті; висвітлено окремі методичні аспекти роботи диригента з дитячим оркестровим колективом; розкрито особливості музично-теоретичної підготовки членів дитячого оркестрового колективу.

З'ясовано, що важливим для диригента є розуміння ним ролі і місця сучасних музичних комп'ютерних технологій в освітньому процесі закладу музичної освіти, уміння їх використовувати у щоденній професійній діяльності. Розкрито особливості використання програми Sibelius у роботі з дитячим оркестровим колективом, яка уможливорює: набирати нотний текст; розучувати твори за допомогою відтворення як окремої партії, так і всієї партитури; створювати фонограми, які можуть бути використані здобувачами освіти при самостійній роботі тощо. З'ясовано, що програмне забезпечення слугує ефективним засобом для порівняльного аналізу виконавських інтерпретацій музичних творів, навчання мистецтву гри на музичному інструменті.

Ключові слова: методичні аспекти, диригент, дитячий оркестровий колектив, модернізація музичної освіти, музичні комп'ютерні технології.

Постановка проблеми. Високі темпи соціально-культурних перетворень у сучасному світі, становлення глобального інформаційного суспільства, формування єдиного європейського освітнього простору в умовах Болонської декларації висувають до системи вищої освіти України нові вимоги не лише до підготовки висококваліфікованих, компетентних фахівців, спроможних працювати на вітчизняному і європейському ринках праці, а й до виховання молодого покоління засобами мистецтва.

Чільне місце у цьому контексті відводиться музичній освіті, яка розглядається як безперервний індивідуальний процес духовного саморозвитку особистості шляхом залучення її до різноманітних форм спілкування з мистецтвом, що є способом відображення духовного всесвіту, в якому особистість перебуває як його елемент, складова частина

(Смирнова, 2022). Музичну освіту в Україні можна здобути не лише в музично-педагогічних коледжах, закладах вищої освіти, які здійснюють підготовку фахівців музичних спеціальностей, консерваторіях, а й у закладах позашкільної освіти (музичних школах, студіях). Вона сприяє вихованню високоморального, гуманно зорієнтованого, творчого, креативного, естетично вихованого, здатного до саморозвитку, самоудосконалення, умотивованого до якісного виконання майбутніх професійних обов'язків громадянина.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Проблема підготовки майбутніх фахівців музично-педагогічного спрямування висвітлена в наукових працях О. Олексюк, Г. Падалка, О. Рудницька, Т. Потапчук та ін.); підготовка диригентів оркестрових колективів ґрунтовно розкрита в дослідженнях І. Мусіна, Г. Макаренка, Г. Малько, О. Палаженко В. Доронюк та ін.); процес взаємодії диригента з оркестровим колективом висвітлений в психолого-педагогічних дослідженнях зарубіжних вчених: Е. Ансерме, П. Булеза, К. Бема, Л. Бернстайна, Б. Вальтера, О. Клемперера, А. Нікіша, А. Тосканіні, М. Янсонса та ін. (Пастушок, с. 21, 2023).

В той же час мало дослідженою є проблема впливу модернізаційних процесів в освіті на практичну діяльність диригента оркестрового колективу, а також методичні аспекти організації його роботи з дитячим оркестровим колективом. Тому **мету статті** визначаємо у такий спосіб: схарактеризувати методичні аспекти роботи диригента дитячого оркестрового колективу у контексті модернізаційних процесів музичної освіти України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ідея модернізації вітчизняної системи освіти відображена в багатьох Європейських і вітчизняних нормативно-правових документах останніх років: Міжнародній Стандартній Класифікації Освіти, Структурі кваліфікацій для Європейського простору вищої освіти, Програмі TUNING, Законі України «Про вищу освіту» (2014р.), Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 рр. (2022р.) тощо.

Модернізаційні процеси в музичній освіті пов'язані з гуманізацією і демократизацією освітнього процесу, створенням умов для розвитку і саморозвитку майбутнього фахівця; упровадженням нових галузевих стандартів освіти, серед яких Стандарт вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 02 «Культура та мистецтво» спеціальності 025 «Музичне мистецтво» (2019 р.), Стандарти вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 02 «Культура та мистецтво», спеціальності 025 «Музичне мистецтво» (2020 р.); організацією музичної освіти на основі компетентнісного підходу; активізацією міжнародної співпраці у галузі музичного мистецтва; готовністю до професійної діяльності в нових соціокультурних умовах (в т.ч. в умовах воєнного стану); організацією освітнього процесу з використанням музично-комп'ютерних технологій, активних та інтерактивних методів навчання в освітньому процесі.

Оркестровий колектив – великий колектив музикантів, від кожного з яких вимагається не тільки вміння добре грати на своєму інструменті, а й уміння узгоджувати своє виконання з іншими учасниками оркестру; це «живий» інструмент, який складається із різних за темпераментом, за складом мислення і за характером людей, і які повною мірою залежать один від одного. великий

колектив музикантів, від кожного з яких вимагається не тільки вміння добре грати на своєму інструменті, а й уміння узгоджувати своє виконання з іншими учасниками оркестру» (Пастушок, с. 155, 2023).

Дитячий оркестровий колектив – значуща структурна одиниця закладу загальної середньої або позашкільної освіти. Основою його функціонування є інтерес всіх його учасників до занять музикою. Гру кожного виконавця в дитячому оркестровому колективі визначає низка стимулів: бажання бути повноправним членом музичного колективу, що відповідає всім технічним і художньо-творчим критеріям спільного музикування; репетиційна і концертна практика музикування; наявність позитивного прикладу для наслідування (концертмейстери оркестрових груп, майстри музичного мистецтва); мобілізуюче начало диригента; психологічна підтримка учасників колективу; емоційно чуттєва підтримка глядачів; постійна можливість набуття нових знань; наявність перспектив творчого життя колективу (план концертних заходів, гастрольний графік, фестивальні програми, конкурсні прослуховування, участь у житті закладу освіти, населеного пункту) тощо (Бродський, Горбенко та Сметана, 2016).

Музично-теоретична підготовка членів дитячого оркестрового колективу передбачає вивчення основ музичної грамоти: елементарну теорію музики; елементи гармонії, поліфонії, аналізу музичних творів; історію становлення та розвитку музичного мистецтва. У процесі такої теоретичної підготовки члени колективу отримують навички елементарного аналізу музичних творів і виробляють вміння самостійно оцінювати і висловлювати судження про прослуханий музичний твір. Крім цього в оркестрі музиканти-початківці досягають світ прекрасного, гармонію думок і почуттів.

Навчання гри на духовому інструменті – копітка робота, що вимагає великої уваги, зосередженості та самодисципліни. Гра на духових інструментах охоплює усі сенсорні системи музичних виконавців, розвиває координацію рухів, слухову пам'ять і музичний слух.

Тому диригент дитячого оркестрового колективу повинен постійно використовувати ефективні форми і методи роботи з учасниками оркестру, володіти організаційними уміннями, бути творчою особистістю. При розумуванні музичного твору оркестрантами, диригент має враховувати: жанр музичного твору (п'єса, рапсодія, фантазія, поема, романс, марш, вальс, пісня, танець тощо); форму музичного твору (одночастна, багаточастна, соната, сюїта, рондо, варіації, канон, fuga, інвенція); характер твору або його частин (радісний, сумний, ліричний, героїчний, гумористичний, сентиментальний); стилістичні особливості твору (епоха, в яку створювався твір, стиль і напрям творчості автора твору, у зв'язку з цим – особливості мелодійної та гармонійної мови твору); сформовані традиції виконання (Смирнова, 2022).

Оскільки кожен член оркестрового колективу – особистість зі своїм власним внутрішнім світом, творчою індивідуальністю, то при виконання музичного твору оркестром диригенту слід акцентувати свою увагу на: виконавському темпераменті кожного його учасника (схильність до ліризму, романтики, драматизму, патетики, екзальтації, меланхолізму тощо); ступені

образності мислення і творчій фантазії; ставленні до автора твору (захоплене, допитливе, байдуже тощо).

Тобто, диригент дитячого духового оркестру має навчити усіх його членів умінню зосередитися над виконанням музичного твору і сконцентруватися на своїх відчуттях (вібраційних, дотикових тощо), чітко розуміти і чути свою партію, щоб грати її узгоджено з іншими виконавцями.

«Роль диригента у колективному виконавському мистецтві є організуючою. Виробити загальну виконавську концепцію музичного твору, розподілити звуковий баланс і, головне, визначити його форму може лише диригент. Здатність безпосередньо передати оркестрантам свій музичний задум, передати їм свою насагу і творче натхнення, активізувати їх і є ознакою професійної майстерності диригента» (Пастушок, с. 155, 2023). За такого підходу член дитячого оркестрового колективу стає більш впевненим в собі, відкриває нові грані своєї особистості, засвоюючи при цьому культурні цінності музики різних часів і народів, традицій і поколінь.

На початковому етапі навчання диригент бере найактивнішу участь у тлумаченні музичного твору, тому що у зв'язку з браком музичної підготовки оркестрант позбавлений можливості правильно проаналізувати новий для себе твір. На подальших етапах свого музичного розвитку член дитячого оркестрового колективу вже спроможний сам ознайомитися з новим музичним твором і скласти план його музичного виконання. А роль диригента на цьому етапі вже зводиться до спрямування творчої думки і фантазії оркестранта. Поступово створення виконавського плану музичного твору стає справою самого оркестранта, який самостійно вивчає наявні про автора музичного твору матеріали, його стиль, епоху, в яку він творив, крім того, може проаналізувати форму, гармонійну і мелодійну мову, розібратися в особливостях фактури акомпанементу тощо.

Важливим у роботі диригента з дитячим оркестровим колективом є розвиток у кожного його члена навичок читання з аркуша. Матеріал для читання з аркуша має підбиратися диригентом з урахуванням можливостей кожного, водночас не бути надто легким, а таким, який сприяє розвитку оркестранта як особистості.

Читання нот з аркуша здійснюється у такій послідовності:

1) попереднє ознайомлення оркестранта з нотним текстом візуально, осмислення його тональності, метроритмічної структури, динаміки, музичних штрихів, а також його цільової настанови (така робота над музичним текстом, а кожне нове прочитання забезпечить відкриття оркестрантом нових художніх граней музичного твору);

2) визначення тимчасового темпу, у якому на певному етапі можна зіграти найважчі в технічному плані місця, не порушуючи загального характеру звучання музики;

3) привчання оркестранта до комплексного сприйняття нотного матеріалу, формування уміння в цілому сприймати нотний текст, не акцентуючи увагу на ноті, яка виконується в конкретний момент, а формування уміння дивитися на кілька нот чи тактів уперед (Олексюк, с.115, 2006).

Розкрити індивідуальність кожного оркестранта допомагають сучасні освітні технології. Комп'ютер, у поєднанні з програмним забезпеченням – це: камертон, метроном, цифровий магнітофон, програвач CD, DVD, аудіо та відеодисків, ілюстратор-виконавець на будь-яких інструментах, віртуальний електронний духовий оркестр, нотна бібліотека, нотні редактори, медіазаписи концертів відомих музикантів і духових оркестрів (слугують чудовим засобом для порівняльного аналізу виконавських інтерпретацій музичних творів), звукові обробки музичних творів, інтерактивна дошка тощо. Використання електронних засобів у оркестровій діяльності дає змогу точно записувати імпровізацію і збагачувати її мелізмами, орнаментуванням, створювати інтерактивні композиції, зробити їх більш проникливими і зворушливими, озвучувати жести. Звідси випливає, що диригент дитячого оркестру повинен володіти сучасною технікою і постійно оновлювати свої знання у сфері інноваційних педагогічних технологій (Луценко, 2011).

Нині у викладацькій діяльності диригента оркестру широко використовується програма Sibelius, яка дає змогу: набирати нотний текст; розучувати твори за допомогою відтворення як окремої партії, так і всієї партитури; створювати фонограми, які можуть бути використані оркестрантами при самостійній роботі (Сова, 2012). Та й концерт, записаний у мультимедійному форматі, справляє незабутнє враження як на глядачів, так і на учасників оркестру

Уміння слухати і чути себе – важлива здатність виконавця, яку необхідно розвивати з перших кроків оволодіння музичним мистецтвом. В оркестрі завдання слухати і чути себе підсилюється необхідністю слухати і чути інших учасників колективу в усьому метроритмічному, фактурному, тембральному, динамічному його розмаїтті, співвідносити, координувати свою гру з іншими. В оркестровій практиці єдність цілісного музичного сприйняття – це виконавська необхідність, яка за системного педагогічного керівництва створює мотиваційне поле для усвідомлення естетичної природи музичного образу. Працювати під керівництвом диригента означає оволодівати традиціями виконавського мистецтва, стилістичними особливостями музичного твору, мислити в рамках цілісної драматургії твору, наблизитися до естетично наповненого світу музики.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Музичні комп'ютерні технології – це поліфункціональний засіб пізнання та навчання, який не тільки дає змогу поєднати традиції та новації в музичній освіті, а й є інноваційним інструментарієм сучасного диригента дитячого духового оркестру. Кожен член оркестрового колективу засобами комп'ютерних технологій має можливість самостійно прослуховувати і переглядати аудіо- та відеозаписи, вивчати біографії відомих композиторів чи музикантів, збирати й аналізувати корисну інформацію, відтворювати й легко модифікувати записані та проаналізовані природні звучання, створювати абсолютно нові, оригінальні звукові форми. І це далеко не повний перелік можливостей, потреб і завдань, які допомагають і члену дитячого оркестрового колективу, і диригенту задовольнити та втілити в життя творчі задуми. Музичні комп'ютерні технології відкривають новий напрям у діяльності диригента дитячого

оркестрового колективу, який може бути реалізований на всіх рівнях музичного виховання та освіти – як під час підготовки професіонала, так і любителя музики.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні впливу х'ютагогічного підходу на формування музичних здібностей здобувачів музичної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Бродський, Г., Горбенко, О. та Сметана, С. (2016). *Оркестровий клас: навчально-методичний посібник*. Кіровоград. РВВ. КДПУ імені В.Винниченка. 328 с.

Олексюк, О. (2013). *Музична педагогіка: Навчальний посібник*. Київ: КНУКиМ. 248 с. URL: <http://oleksiukmuzychnapedagogika.pdf> (znu.edu.ua) (дата звернення 28.04.2024)

Пастушок, Т. (2023). *Формування комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу в процесі фахової підготовки*. Дисертація доктора філософії. Рівне. 2023. 235 с. URL: https://www.rshu.edu.ua/images/PhD/phd_pastushok_tv_disert.pdf (дата звернення 28.04.2024)

Смирнова, Т. (2022). *Теоретико-методологічні основи музичної педагогіки: підруч. для магістрантів закл. вищ. освіти мист. спрям.* Харків: Лідер. 256 с.

Луценко, В. (2011). Музично-комп'ютерні технології у професійній діяльності майбутнього вчителя музики в умовах підвищення вимог до якості сучасної освіти. *Молодь і ринок. №7(78)*, сс.81-84.

Сова, М. (2012). Музичні комп'ютерні технології як інструментарій сучасного освітнього процесу. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 16: творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*. Київ. Вип.16, сс.129-133.

REFERENCES

Brodskyi, H., Horbenko, O. ta Smetana, S. (2016). *Orkestruvyi klas: navchalno-metodychnyi posibnyk* [Orchestral Class: a Study Guide]. Kirovohrad. RVV. KDPU imeni V.Vynnychenka. 328 s. [in Ukrainian]

Oleksiuk, O. (2013). *Muzychna pedahohika: Navchalnyi posibnyk* [Music Pedagogy: a Study Guide]. Kyiv: KNUKiM. 248 s. URL: : <http://oleksiukmuzychnapedahohika.pdf> (znu.edu.ua) (data zvernennia 28.04.2024) [in Ukrainian]

Pastushok, T. (2023). *Formuvannia komunikatyvnoi kultury maibutnoho dyryhenta orkestruvoho kolektyvu v protsesi fakhovoi pidhotovky*. Dysertatsiia doktora filosofii. Rivne. 2023. 235 s. URL: https://www.rshu.edu.ua/images/PhD/phd_pastushok_tv_disert.pdf (data zvernennia 28.04.2024) [in Ukrainian]

Smyrnova, T. (2022). *Teoretyko-metodolohichni osnovy muzychnoi pedahohiky: pidruch. dlia mahistrantiv zakl. vyshch. osvity myst. spriamuv.* [Theoretical and Methodological Foundations of Music Pedagogy: a Textbook for

Master's Students of Universities of Artistic Direction]. Kharkiv: Lider. 256 s. [in Ukrainian]

Lutsenko, V. (2011). Muzychno-kompiuterni tekhnolohii u profesiinii diialnosti maibutnoho vchytelia muzyky v umovakh pidvyshchennia vymoh do yakosti suchasnoi osvity [Music and Computer Technologies in the Professional Activity of a Future Music Teacher in the Context of Increasing Requirements for the Quality of Modern Education]. *Molod i rynek. No 7(78)*, ss. 81-84. [in Ukrainian]

Sova, M. (2012). Muzychni kompiuterni tekhnolohii yak instrumentarii suchasnoho osvithnoho protsesu [Music Computer Technologies as an Instrument of the Modern Educational Process]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P.Drahomanova. Seriya 16: tvorcha osobystist uchytelia: problemy teorii i praktyky*. Kyiv. Vyp.16, ss.129-133. [in Ukrainian]

METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE CONDUCTOR'S WORK WITH A CHILDREN'S ORCHESTRA GROUP IN THE CONTEXT OF MODERNISATION OF MUSIC EDUCATION IN UKRAINE

Taras Pastushok

Doctor of Philosophy, Senior Lecturer at the Wind and
Percussion Instruments Department of the Institute of Arts,
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine

ORCID: 0000-0002-7119-3554

e-mail: taraspastushok@gmail.com

Abstract. The article deals with the methodological aspects of the conductor's work with a children's orchestra group; the features of modernization processes in music education have been described.

The peculiarities of musical and theoretical training of children's orchestral group members, which involves studying the basics of musical literacy: elementary music theory; elements of harmony, polyphony, analysis of musical works; history of formation and development of musical art, have been revealed.

It is noted that when studying a musical work by orchestral players, the conductor should take into account: the genre and form of the musical work, its character, stylistic features, established traditions of performance, as well as the performing temperament of each member of the orchestral group, his degree of imaginative thinking and creative imagination, attitude to the author of the work, and the ability to read a musical work from a sheet.

It has been found that it is important for a conductor to understand the role and place of modern musical computer technologies in the educational process of a music education institution, as well as the ability to use them in daily professional activities.

The peculiarities of using the Sibelius software in the work with children's orchestral group have been revealed, which allows: typing music text; learning works by playing both a separate part and the entire score; creating phonograms that can be used by students in their independent work, etc.

It has been found that software such as a tuning fork, metronome, digital recorder, CD player, DVD player, audio and video discs, illustrator-performer on any instrument, virtual electronic brass band, music library, music editors, media recordings of concerts of famous musicians and brass bands serve as an excellent tool for comparative analysis of performing interpretations of musical works, and teaching the art of playing a musical instrument.

Keywords: methodological aspects, conductor, children's orchestra group, modernization of music education, music computer technologies.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2024 р.